ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΜΘ' ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1978 ΤΕΥΧΟΣ Δ'

ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΙΚΟΝΙΟΥ

(ca. 341/5 — 395/400)

«ΠΕΡΙ ΨΕΥΔΟΥΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ» *

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν - Ἀκαδημαϊκοῦ

Ἐπίμετρον

1. Διὰ τῶν σχολίων (apparatus criticus) ἐθεωρήσαμεν χρήσιμον διὰ τὸν μελετητὴν τοῦ πολλὰ σημαίνοντος ἀντιρρητικοῦ τούτου ἔργου τοῦ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου (341/5-403/4;), ὅπως: α) ἐπισημάνωμεν τὰ ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν χωρία, ἅτινα ὁ συντάκτης τοῦ ἔργου παραθέτει. Σημειωτέον δ' ὅτι τὰ χωρία παρατίθενται ὑπὸ τοῦ σ. πολλάκις οὐχὶ αὐτολεξεί, ἀλλ' εἴτε ἀπὸ μνήμης, εἴτε καὶ διὰ παραλείψεως ἐξεπίτηδες ὡρισμένων λέξεων ἢ καὶ φράσεων τοῦ κειμένου, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ προσαρμόσῃ οὗτος τὸ νόημα τῶν χωρίων πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σκέψιν. Πολλάκις ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ παραθέσωμεν κάτωθεν τοῦ κειμένου αὐτούσια τὰ χωρία τῶν Γραφῶν ἢ τὰς φράσεις ἢ λέξεις, ἅς τινας παραλείπει ὁ συγγραφεύς. β) Ἐπελέξαμεν ἐνδιαφέροντα θεολογικῶς λήμματα τοῦ κειμένου καὶ δι' αὐστηρᾶς ἐπιλογῆς χωρίων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς αὐτῆς ἢ παραπλησίου ἐννοίας ἐσημειώσαμεν ταῦτα, παραπέμψαντες εἰς τὰς οἰκείας θέσεις. Τοῦτο ἐπράξαμεν πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ μελετητοῦ, τοῦ ἐπιθυμοῦντος νὰ διερευνήσῃ συγκριτικῶς τὴν μίαν ἢ τὰς πολλὰς σημασίας, τὰς διατυπουμένας ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων δι' ἕκαστον λῆμμα ἢ ὅρον.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 422 τοῦ προηγουμένου τεύχου.

2. Τὰ χωρία τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἐσημειώσαμεν, λαβόντες ἀνὰ χεῖρας κατὰ πρώτιστον λόγον τὸ γνωστὸν Πατερικὸν Ἑλληνικὸν Λεξικὸν τοῦ G. W. H. Lampe, D. D. , A Patristic Greek Lexikon. Oxford, at the Clarendon Press, 1961. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ διεπιστώσαμεν πόσον πενιχρὸν εἶναι τὸ Λεξικὸν τοῦτο καὶ πόσας παραλείψεις σημαντικῶν χωρίων ἐκ τῶν ἐκκλησ. συγγρ. παρετηρήσαμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνεζητήσαμεν πλείονα σχετικὰ χωρία ἐν τῇ ἐκδόσει ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τῆς «Βιβλιοθήκης τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων» (Β.Ε.Π.), διεξελθόντες τοὺς ἐν τέλει ἑκάστου τόμου ἀλφαβητικοὺς Πίνακας λημμάτων καὶ πραγμάτων, σημειώσαντες τὰ συγγενῆ χωρία τοῦ ἀναφερομένου λήμματος, ἰδίᾳ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Σημειωτέον, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ παραλείπονται ἐκ τῶν πινάκων πλεῖστα ὅσα σπουδαῖα λήμματα, ἐνῷ παρατίθενται πολλάκις ἄνευ ἰδιαιτέρας σημασίας τοιαῦτα.

3. Αἱ παραπομπαὶ εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς ἐγένοντο κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. P. Migne, Patrologiae cursus completus. Series Graeca. Parisiis 1857/66. Σπανιώτερον παραπέμπομεν καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Β.Ε.Π.). Ἔνθα πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως προτίθεται τὸ «Ψευδο-», τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ μνημονευόμενον ἔργον κακῶς ἢ ψευδωνύμως ἀποδίδεται εἰς τὸν φερόμενον συντάκτην τούτου. Ἀπεφύγαμεν δὲ νὰ σημειώσωμεν τὸν πλήρη τίτλον ἑκάστου ἔργου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως, ἐξ οὗ τὸ σημειούμενον χωρίον, πρὸς ἀποφυγὴν μείζονος ἐπιβαρύνσεως τῶν σχολίων ἐν τῷ apparatus criticus.

4. Πᾶσα νέα ἔκδοσις φιλολογικοῦ κειμένου ἀρχαίου τινὸς συγγραφέως εἰς πολλοὺς σκοποὺς ἀποβλέπει. Ἀλλὰ δύο εἶναι οἱ σπουδαιότεροι καθ' ἡμᾶς: α) ἡ συμβολὴ πρὸς διαπίστωσιν, δια-

σφάλισιν καὶ ἐπαύξησιν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ δι' αὐτῶν ἡ κατοχύρωσις τῆς ἀληθείας τοῦ ἐπιστημονικῶς διερευνηθέντος θέματος· καὶ β) ἡ διάνοιξις τῆς ὀρθῆς καὶ ἀσφαλοῦς πορείας διὰ τὴν τυχὸν περαιτέρω ἔρευναν τῶν ἐπὶ μέρους ἀναφυομένων προβλημάτων ἢ καὶ ἀναφαινομένων θεμάτων ὑπὸ νεωτέρου ἐπιστήμονος ἐρευνητοῦ· διότι ἐν μιᾷ ἐκδόσει ἀρχαϊκοῦ κειμένου, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξαντληθοῦν πάντα τὰ θέματα. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὴν ἀντίληψιν τοῦ οἱουδήποτε ἐκδότου ἀρχαϊκοῦ κειμένου —ἀκόμη καὶ τοῦ συντάκτου οἱασδήποτε ἐπιστημονικῆς διατριβῆς—, ὅτι τὸ ἔργον του ἀπευθύνεται εἰς ἀναγνωστικὸν κοινόν, μεῖζον ἢ ἔλαττον, ἑλκυόμενον ὑπὸ προσωπικοῦ ἐνδιαφέροντος. Προκειμένου δὲ περὶ ἔργων αὐστηροῦ ἐπιστημονικοῦ χαρακτῆρος, οἱ συγγραφεῖς τῶν εἰδικῶν μελετῶν καθῆκον ἔχουν νὰ παράσχουν πάντα τὰ ἐπιστημονικὰ ἐφόδια καὶ ἐχέγγυα, δι' ὧν θὰ βοηθηθῇ ὁ μέλλων ἐρευνητὴς τοῦ ἀπεριορίστου μέλλοντος νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὸ αὐτὸ ἢ περὶ ἕτερα θέματα.

5. Ἡ ἡμετέρα ἔκδοσις δὲν εἶναι ἁπλῶς διορθωτικὴ τῆς πρωταρχικῆς ἐκδόσεως τοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ Ficker. Λαβόντες καὶ ἡμεῖς φωτοαντίγραφα τοῦ κώδικος Escorial. gr. T I 17, s. XIII., ff. 172-190, ἐπετύχομεν νὰ διορθώσωμεν ἐν πολλοῖς τὰ σφάλματα τοῦ τε κώδικος καὶ τοῦ πρώτου ἐκδότου. Ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐπλουτίσαμεν τὸ κείμενον διὰ τῶν σχολίων, δι' ὧν καρπούμεθα τὰ ποικίλα ἐκ τοῦ κειμένου ἐνδιαφέροντα, οὐ μόνον γλωσσικῆς καὶ ὑφολογικῆς ὑφῆς, ἀλλὰ καὶ θεολογικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς, ἀνυπολογίστου σπουδαιότητος δι' ἡμᾶς σήμερον. Πεποίθαμεν ὅτι ὁ θεολόγος πρωτίστως, μάλιστα δὲ ὁ τῆς ἀντιρρητικῆς Γραμματείας ἱστορικός· ἀλλὰ καὶ ὁ φιλόλογος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ νομικὸς πολλὰ τὰ ὠφέλιμα καὶ διδακτικὰ ἔχουσι νὰ καρπωθοῦν.

6. Ἐκεῖνο, πάντως, ὅπερ ἐκπλήττει τὸν ἀναγνώστην, εἶναι ὁ δικανικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἔργου. Ὁ νομικὸς ὅμως Ἀμφιλόχιος δὲν λησμονεῖ καὶ τὴν ἱερατικήν του ἰδιότητα. Καὶ ἐνῷ πολλάκις ὁ ἐλεγκτικὸς χαρακτὴρ ἐξικνεῖται εἰς δριμύτατον ὕψος, ἐν τούτοις

κυριαρχεῖ ἐν πᾶσιν ὁ ἀπρόσωπος ἔλεγχος. Οὐδαμοῦ τοῦ ἔργου ἀναφέρονται ἓν ἢ πλείονα ὀνόματα τῶν ἐπιτιμωμένων αἱρετικῶν. Μόνον τὰ ὀνόματα τῶν αἱρέσεων ἀναφέρονται, τὰ δὲ ὀνόματα τῶν αἱρεσιαρχῶν παρασιωπῶνται. Αὕτη ἦτο ἀρχαιόθεν ἡ στάσις τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας ἔναντι τῶν ἐχθρῶν της. Τὴν Ἐκκλησίαν ἐνδιέφερεν ἡ οὐσία τῆς ὑποθέσεως καὶ οὐχὶ τὰ πρόσωπα. Ἡ Ἐκκλησία καὶ διωκομένη ἀνέχεται καὶ δυσφημουμένη παρακαλεῖ (Α' Κορ. 4,12). Παρακαλεῖ, ἱκετεύουσα τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν πεπλανημένων καὶ βοηθοῦσα τὰ ὑγιῆ τέκνα της νὰ ἀποφεύγωσι τὰς αἱρέσεις, τὰ σχίσματα, τὰς παρασυναγωγὰς καὶ πᾶν εἶδος ψυχοφθόρου πλάνης. Τὸ ἔργον τοῦ Ἀμφιλοχίου ἔστω ἐξαίρετον δεῖγμα ἐκκλησιαστικῆς ἀντιρρήσεως καὶ ἀπροσώπου πολεμικῆς κατὰ τῶν αἱρέσεων.

7. Τὸ κείμενον διῃρέσαμεν διὰ πρώτην φορὰν εἰς κεφάλαια, ἀριθμηθέντα διὰ τῆς λατινικῆς ἀριθμήσεως, ἐπειδὴ ἠριθμήθησαν οἱ στίχοι καὶ αἱ ἐντὸς τοῦ κειμένου περίοδοι δι' ἀραβικῶν ἀριθμῶν. Περιττὸν ἐκρίναμεν νὰ διασαφήσωμεν τὴν ἐν τοῖς σχολίοις συντομογραφίαν τῶν ὀνομάτων τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ὡς εὐκολονοήτων. Μόνον διὰ τὰ ἀμφισβητούμενα ἔργα, μάλιστα τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἐθέσαμεν ἐν εἴδει προσφύματος τὸ «Ψευδο—». Τὰ ἔργα καὶ τὰς ἐκδόσεις τῶν ξένων συγγραφέων κατεγράψαμεν μετὰ τοῦ τίτλου αὐτῶν. Εὐχερῶς κατανοοῦνται αἱ συντομογραφίαι τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς τε Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὰ χωρία τῶν Ἁγίων Γραφῶν τίθενται πρὸς διάκρισιν δι' ἀραιῶν στοιχείων, πλὴν τοῦ κεφαλαίου LI., διότι τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ὅλου κεφαλαίου ἀποτελεῖται ἐκ χωρίων τῆς Κ.Δ. Ἡ ἀραιὰ γραφὴ τοῦ ὅλου σχεδὸν κεφαλαίου θὰ ἀπετέλει ἀκαλαίσθητον τυπογραφικὴν ἐμφάνισιν τῆς σελίδος ἢ τῶν σελίδων.

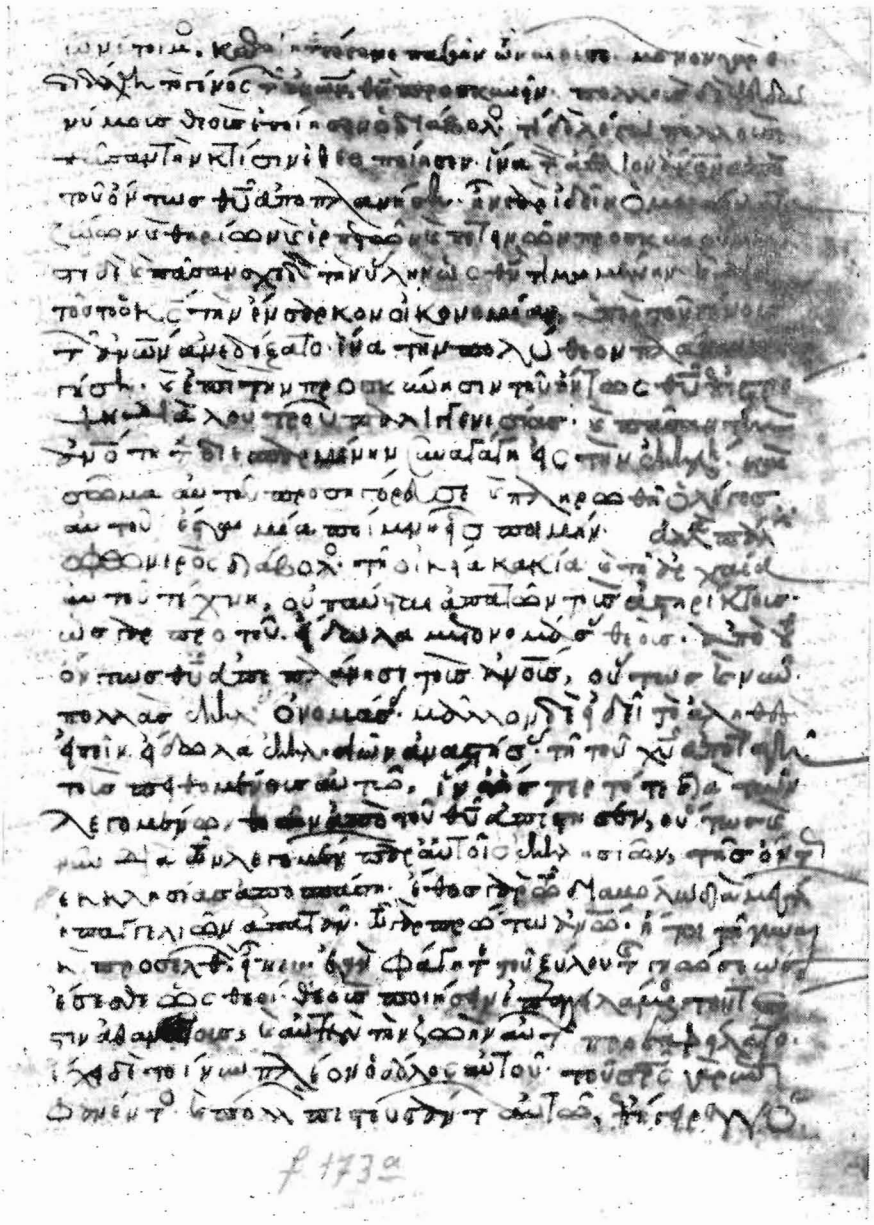

Cod. Escorial, gr. TI.. 17, f. 173r.

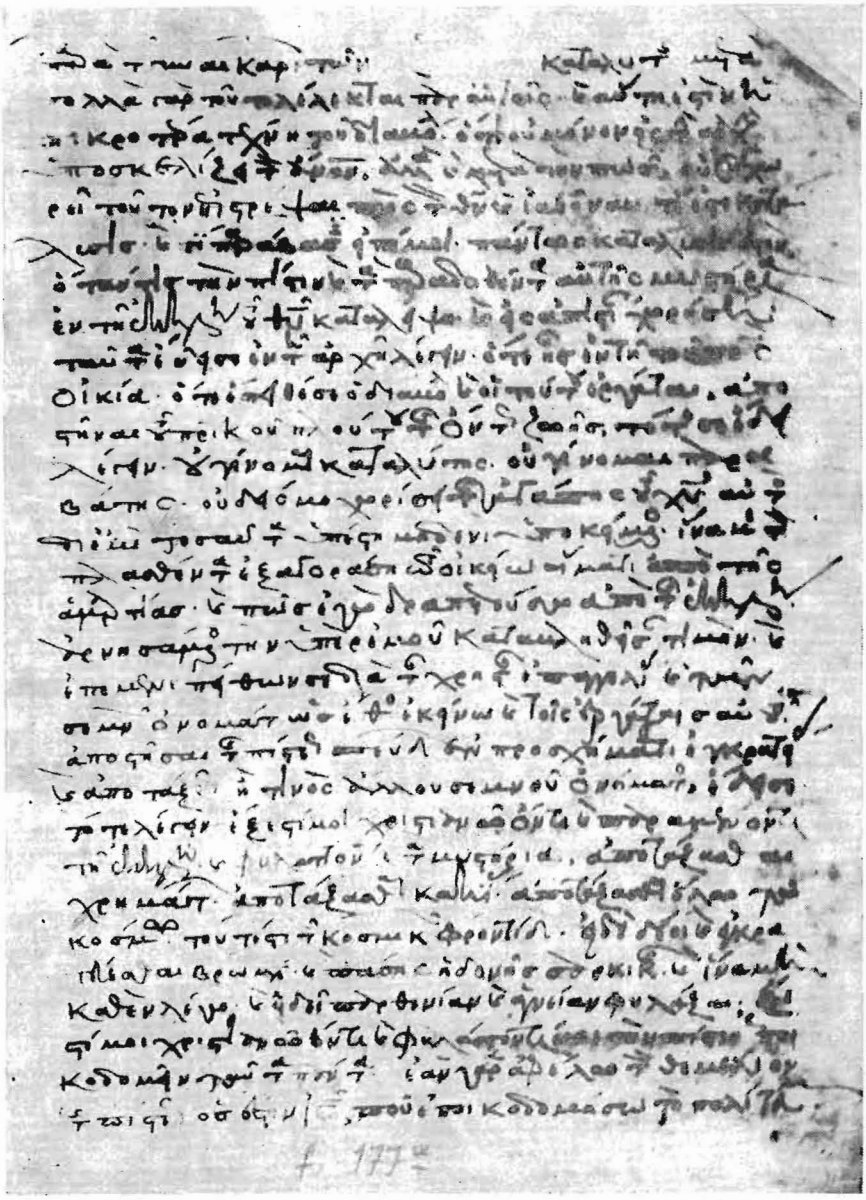

Cod. Escorial, gr. T.I. 17, f. 177r.

Cod. Escorial, gr. T.I. 17, f. 178v.

Cod. Escorial, gr. T.I. 17, f. 179r.

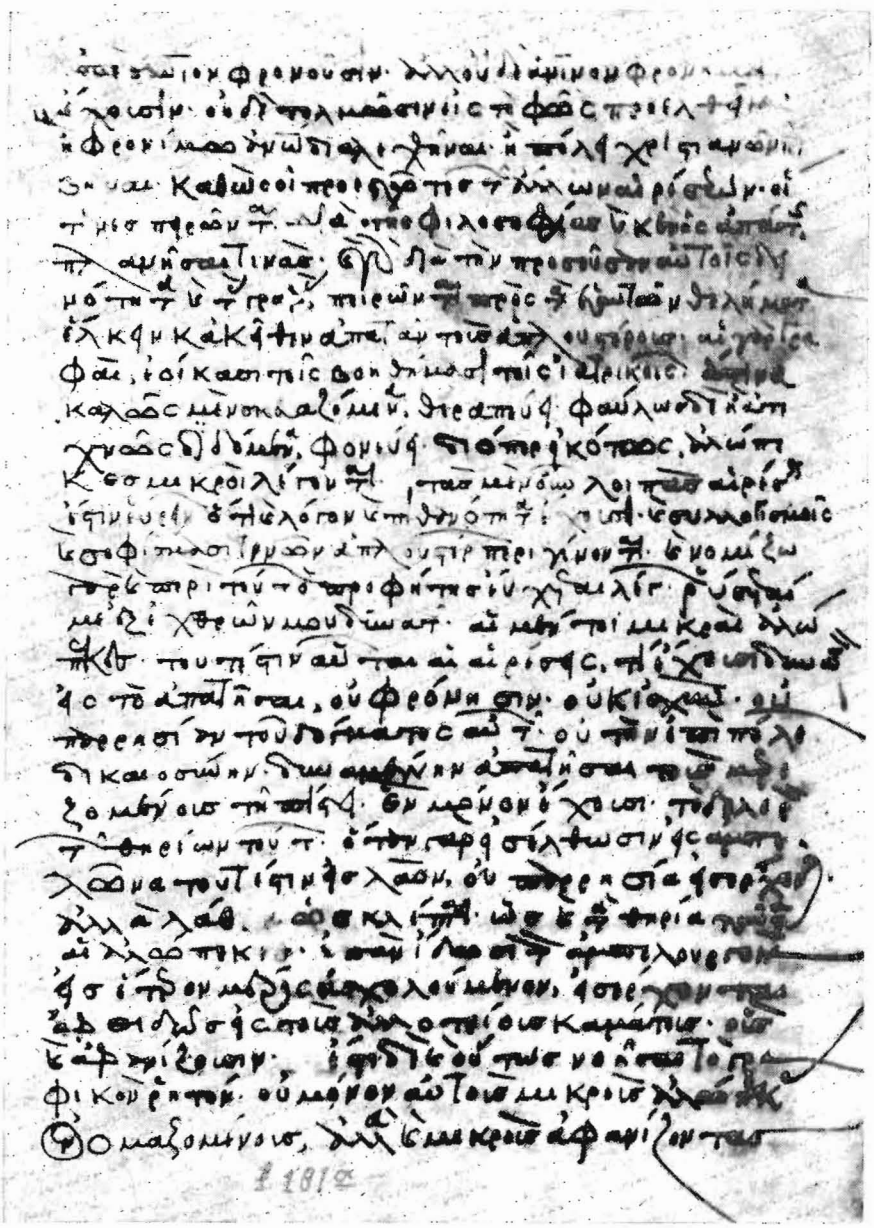

Cod. Escorial, gr. T.I. 17, f. 181r.

Cod. Escorial, gr. T.I. 17, f. 181v.